

УДК 930=161.2(043)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2020-9-11-26>

FALSIFICATION OF SECURITIES IN RUSSIAN EMPIRE

ФАЛЬСИФИКАЦИЯ ЦЕННЫХ БУМАГ В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ

ФАЛЬСИФІКАЦІЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ

Андрій Бойко-Гагарін,

кандидат історичних наук,
завідувач сектором проблем
фондової роботи
e-mail:

boiko.gagarin@gmail.com

ORCID 0000-0003-4610-3665

Національний музей історії
України. вул. Володимирська, 2,
м. Київ, 01001, Україна

Andrii Boiko-Gagarin,

Ph.D. in historical science, head
of the sector of the treasury
funds work problems
e-mail:

boiko.gagarin@gmail.com

ORCID 0000-0003-4610-3665

National Museum of History of
Ukraine. Volodymyrska str. 2,
Kyiv, 01001, Ukraine

ABSTRACT

The problem of counterfeit money manufacturing throughout the history has been acute for any world state. In addition to the intruders money, other tangible assets were attracted – securities, all kinds of documents that gave fashion the opportunity to illegally use tangible goods, property or to receive services without monetary costs. Counterfeits were subject to a variety of documents and securities that could make life easier or to make a profit for individuals. In the criminal cases of the State Historical Archives, evidence of the forgery of promissory notes, government bonds, stocks and bond coupons, as well as postage stamps whose illegal manufacture was equivalent to counterfeiting was retained. On the territory of Ukraine, there have been cases of falsification of:

winning tickets of the 1st domestic state loan, «Freedom Loan» bonds coupons, counterfeit shares of the Putilovsky Factory's Society, coupons of the Moscow Credit Society, Kiev Land Bank. In 1912, rumors of counterfeiting coupons of 4½% of Kharkiv Land Bank mortgage coupons were reported on newspaper counters throughout the Russian Empire.

Fake securities were no less popular than making counterfeit money. Technologically, the degree of complexity was even less, and the potential amounts that could be obtained from counterfeit bills sometimes reached impressive levels, as documented in the sources.

Keywords: *Russian empire, counterfeiting, securities, archival materials, newspaper publications, museum collections.*

Постановка проблеми. Проблема виготовлення фальшивих грошей протягом всієї історії була гострою для будь-якої світової держави. Окрім власне грошей зловмисників приваблювали і інші матеріальні активи – цінні папери, різного роду документи, що давали можливість незаконно скористатись матеріальними благами, майном чи отримати послуги без грошових затрат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність наукового вивчення фінансової історії Російської імперії всебічно обґрунтовано в дослідженнях професора В. Орлика. Вченим вдало визначено стан і перспективи вивчення історії фінансів першої половини XIX ст. (Орлик, 2011-а), визначено методологію дослідження (Орлик, 2011-в), досліджено окремі складові: особливості податкової (Орлик, 2004) та фіскальної політики (Орлик, 2006), архівні матеріали (Орлик, 2011-б) та літературу фінансово-правового характеру (Орлик, 2010).

Проблему фальшування грошей в Австро-Угорській та Російській імперіях вивчено А. Бойко-Гагаріним, визначивши регіональні особливості процесів фальшування грошей (Бойко-Гагарин, 2016: 103-109), питання здійснення фінансових диверсій під час воєн (Kotsur & Voiko-Gagarin, 2019: 66-77;

Орлик & Бойко-Гагарін, 2017: 143-164), технології виготовлення фальшивих монет (Бойко-Гагарін, 2017: 57-58), а також професійну приналежність фальшивомонетників (Бойко-Гагарін, 2020: 69-77).

Метою статті є введення у наковий обіг та аналіз свідчень про підробку цінних паперів в Україні в часи Російсько імперії. В карних справах державних історичних архівів збережено свідчення про фальсифікацію векселів, облігацій державної позики, акцій та купонів облігацій, а також поштових марок, незаконне виготовлення яких прирівнювалось до фальшивомонетництва.

Виклад основного матеріалу. Підробці підлягали *найрізноманітніші документи та цінні папери*, що могли полегшити життя чи надати прибуток окремим особам. 16 грудня 1852 р. Острозькому міському правлінню було доставлено свідчення про місцевого мешканця Павла Крупницького, сина острозького обер-офіцера, наче той зберігає в себе 100 руб. банковий депозитний білет, на що звинувачуваний заявив буцімто отримав його, вигравши у преферанс у невідомих офіцерів під час пікніку за містом в околицях Луцька, Правлінням було вирішено надіслати бланковий білет у Київську контору Державного банку для засвідчення, адже на білеті його номер був нанесений вручну, а не літографським способом, та й сам білет був з минулим терміном отримання грошей. У лютому 1853 р. із Київської контори Державного банку надійшла відповідь, що подібні депозитні білети не вимагають наявності підпису чи номеру, але будуть вилучені як такі, в яких сплив термін використання (ДАРО. Ф. 370. Оп. 3. Спр. 717. 1852-1862: 19).

3 лютого 1869 р. поліція у м. Бромбергу (нині м. Бидгощ – Б.Г.) затримала літографа на прізвище Клюгер який виготовляв фальшиві поштові марки 10 коп. номіналу у кількості 10000 од., причетність до виготовлення яких підтвердили виявлені фарби та літографічний камінь у нього вдома (АРВ. Z. 1416/II. Sygn. 3. 1868-1871: 5).

У 1893 р. у м. Москві було затримано громадянку Євдокію Ф-ву, яка була запідозрена у виготовленні та збуті підроблених *виграшних білетів 1-ого внутрішньої державної позики*, спілником якої виявився раніше судимий за підробку гербових марок прикажчик обмінної лавки цих білетів (Киевлянин. № 69, 1893: 3).

Підробка цінних паперів була не менш популярною, аніж виготовлення фальшивих грошей. Технологічно ступінь складності було навіть дещо меншою, а потенційні суми, які можна було отримати по підробленим вексям інколи досягали вражаючих розмірів, що задокументовано в джерелах

В українській історіографії вексель, як грошовий документ у складі спеціальних галузей історичної науки розглядався здебільшого з колекційної точки зору, зокрема П. Рябченко наголосив на присутності в колекціях боністики окрім грошових знаків також різноманітних чеків, сертифікатів, позичок, облігацій, акцій та векселів (Рябченко, 2003: 282).

Векселем є борговий документ суворо регламентованої форми, що засвідчує безумовне зобов'язання однієї особи сплатити певну суму грошей на користь іншої у вказаний термін. Виходячи з визначення поняття вексель, знаходимо спорідненість його з паперовими банківськими білетами, що при розвинутій економічній системі надає векселю функції обігу. Тому виявлені нами факти підробки векселів заслуговують на окрему увагу.

Український дослідник П. Рябченко, спираючись на матеріали з власної колекції, вказує на найбільш ранній вексель 1881 р., написаний на вексельному папері 1875 р. (Рябченко, 2003: 282), хоча договори з змістом вексельних зобов'язань відомі в Україні набагато раніше (Безпалько, 2016: 58-61).

Рис. 1. Російська імперія. Зразок вексельного 50 руб. паперу (фрагмент). Колекція НМІУ (НМІУ. Інв. № ПГЗ-818)

Роки Першої світової війни характеризуються наявністю у складі грошового обігу окрім, власне, монет та банкнот, і грошових сурогатів. Відомо, що на території України, як засіб платежу та обігу використовувались цінні папери та відрізнi купони на отримання прибутку по них. Саме тому поява на грошовому ринку фальшивих цінних паперів, які курсували як замітники грошей в умовах надзвичайних обставин, виявляється цілком логічним та очікуваним. Київська газета «Русській Голос» повідомляє про затримання у м. Вінниці осіб, які збували підробки купонів російської облігації «Займ Свободи»: «**Фальшиві купони.** Вінниця, 11. Вартою заарештована шайка осіб, що збували фальшиві купони займу свободи. У заарештованих відібрано купонів на суму 152,200 руб. Купони привезені з м. Одеси. (У.Т.А.)» (Русській Голос. № 109, 1918: 5).

5 вересня 1897 р. житомирська газета «Волинь» повідомляє про появу на варшавській біржі фальшивих акцій

«Товариства Путилівських заводів», причиною фальсифікації яких редакція газети бачила у нижчій за інші цінні папери номінальній ціні зазначених акцій (Волян. № 155, 1897: 1).

Купони облигацій. Досить частими були замітки про підробку купонів на отримання дивідендів по цінним паперам, які збувались у касах банків для отримання незаконного прибутку. Так, збувальників фальшивих купонів **Московського кредитного товариства** було затримано 1 травня 1911 р. (Южная копейка. № 201, 1911: 3), хоча вже у листопаді цього ж року знову ж у м. Києві затримані Сергій Яковлів та Олексій Козенок – збувальники аналогічних купонів (Южная Копейка. № 394, 1912: 2).

У грудні 1911 р. до декількох київських банків було збуто фальшиві купони 4½ % закладних листів **Харківського земельного банку** терміном до 2 січня 1912 р. на загальну суму 1235 руб. 47 коп. (Южная Копейка. № 360, 1911: 4). Довгий час справу не було розслідувано до кінця, і не виявлено хто головував у виготовленні фальшивих купонів, і саме головне – де відбувалась їх на стільки мистецька та високоякісна підробка. Вже наступного 1912 р. із м. Петербургу до м. Києва на розслідування цієї гучної справи було відправлено слідчого по особливо важливим справам Новосельцева, в той час як по зазначеній справі вже опрацьовувались більше 30 підозрюваних (Киевская Почта. № 1045, 1912: 2). Для конспірації збувальники передавали купони через посильних, одразу зникаючи після передачі йому купонів (Голос Белостока. № 210 (955), 1913: 2). Затримані були фігурантами справи з фальшивими купонами Харківського земельного банку у вересні 1913 р., при обшуку у яких виявлено 56000 купонів (Полтавский Вестник. № 3229, 1913: 3). Затриманих 7 осіб, підозрюваних у виготовленні вказаних купонів, помістили до Лук'янівської в'язниці. Слідством було встановило причетність всіх до підробки купонів на значно більшу суму, аніж було виявлено при спробах збуту – десятки тисяч рублів. Затриманий у м. Варшаві ватажок банди Лапін мав при собі

підроблених купонів на суму 50000 руб. Затриманого Лапіна та його співника Зільберштейна під конвоєм було доставлено до м. Києва, де і встановлено місце знаходження таємної типографії підробки купонів Харківського земельного банку (Южная Копейка. № 1019, 1913: 2). Суд над винними у підробці купонів Харківського земельного банку – О.С. Лопатіним, Л.Ф. Куликівським, братами Я. та Х. Зільберманами, А.О. Веселовським та В.Н. Лапіним відбувся 28 травня 1914 р. у Київському окружному суді (Рада. № 110, 1914: 3). Газета «Аккерманское слово» повідомляє, що після двогодинної наради із присяжними засідателями суд виніс всім виправдовуючий вердикт (Аккерманское слово. № 713, 1914: 3).

23 травня 1912 р. у м. Києві у касі Київського земельного банку по вул. Інститутській, 7 – було затримано конторщика товариства чайної торгівлі «Василь Перлов і Ко» А. Крамського, який збував інший вид підроблених купонів – на цей раз 4½ % облігації державної позики, з закладного листа 8 серії з № 76897 (Киевская Почта. № 1043, 1912: 2).

У грудні 1898 р. у м. Миколаєві було виявлено фабрику з підпільного виготовлення поштових марок номіналом 18 коп. (Южанин. № 277, 1898: 2). Влітку 1911 р. у м. Москві було викрито підпільну фабрику підробки *поштових марок* – повідомляє житомирська газета «Жизнь Вольни» (Жизнь Вольни. № 218, 1911: 4). Декількома роками раніше у м. Москві затримано одеситів, які займались збутом подібних підробок поштових марок (Одесские Новости. № 7186, 1907: 4). Двома роками пізніше підпільних виробників поштових марок номінальною вартістю 7 та 10 коп. виявлено у м. Бердичіві (Южная Молва. № 505 (189), 1913: 3).

Прирівняним до фальшивомонетництва також було виготовлення поштових марок, незаконне виготовлення чи змиття погашення з яких переслідувалось державою. Так, 16 грудня 1911 р. київська газета «Южная Копейка» повідомляє про затримання С. Нелепчука, який збував поштові марки, які

вже були наклеєні та використані, з подальшим змиттям штемпельної фарби (Южная копейка. № 363, 1911: 2). У 1913 р. на деяких залізничних вокзалах м. Санкт-Петербургу були встановлені спеціальні апарати з продажу поштових марок, в яких при опусканні в спеціальний отвір 10 коп. видавали покупцю марку номіналом у 7 коп. та 3 коп. решти. Згодом було виявлено, що невідомими умільцями було опущено в дані апарати металеві кружечки ідентичні розміру 10 коп., отримавши таким шахрайським чином безкоштовно марки та декілька рублів решти мідними монетами (Всеобщая свободолюбивая маленькая газета, 1913: 2).

Ще більше урізноманітнила документи та цінні папери, продовольчі картки та інші види свідоцтва Перша Світова війна. Так, у 1916 р. у м. Києві було затримано крадійку М. Пінчукову, яка займалась збутом підроблених документів на посвідчення особи (Вечерняя Газета. № 1210, 1916: 3), того ж року у м. Гомелі поліцією викрито квартиру І. Бехера, що який виготовляв документи про звільнення від військової повинності (Вечерняя Газета. № 1259, 1916: 4), а в газетах також було повідомлено про організоване в м. Петрограді бюро з продажу підроблених залізничних квитків (Вечерняя Газета. № 1249, 1916: 2).

Висновки. Особливо цікавими є випадки шахрайства навколо збуту фальшивих кредитних білетів, коли довірливим аферистам пропонували придбати якісні підроблені гроші по заниженій ціні, при цьому при здійсненні такої незаконної угоди видавали лише пачки паперу, де верхня та нижня сторони містили справжні банкноти. Підробці підлягали найрізноманітніші документи та цінні папери, що могли полегшити життя чи надати прибуток окремим особам, виграшних білетів 1-ого внутрішньої державної позики, поштових марок, продовольчих карток, свідоцтв, паспортів, векселів тощо. Численними в тогочасній пресі виявились також повідомлення про виготовлення підробок цінних паперів та грошових сурогатів. Підробка цінних паперів була не менш

популярною, аніж виготовлення фальшивих грошей. Технологічно ступінь складності було навіть дещо меншою, а потенційні суми, які можна було отримати по підробленим вексялям інколи досягали вражаючих розмірів, що задокументовано в джерелах.

У грудні 1911 р. у декілька київських банків було збуто фальшиві купони 4½% закладних листів Харківського земельного банку. Справа збувальників цих купонів набула значного резонансу та із різними деталями і доповненнями публікувалась в газетах різних міст України. Із погіршенням соціального стану населення в результаті величезних видатків на Першу Світову війну, для населення вводяться продовольчі картки, які також підроблялися (Маленькие Одесские новости, 1916: 3).

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Архівні матеріали

1. Archiwum Panstwowe m.st Warszawy (APW). Zespol 1416/II. KGW. Referat I Tajny. Sygnatura. 3. Секретное дело о распространении польским выходцем Адамом Богушем фальшивых кредитных русских билетов. Rok 1868–1871. Str. 5.

2. Державний архів Рівненської області (ДАРО). Фонд 370. Дубенський повітовий суд. Опис 3. Справа 717. Справа про виявлення підложного депозитного білету вартістю в 100 рублів у сина обер-офіцера Крупицького. Рік 1852–1862. Арк. 19.

Музейні матеріали

3. Національний музей історії України. Російська імперія. Зразок вексельного паперу 50 руб. Інв. № ПГЗ–818;

Періодичні видання (газети)

4. Афера с купонами. Южная Копейка. № 360. 13 декабря. Киев, 1911. С. 4.

5. В последнее время нередко попадаются...Южанин. № 277. 17 декабря. Николаев, 1898. С. 2.
6. К сбыту фальшивых купонов. Киевская Почта. № 1045. 25 мая. Киев, 1912. С. 2.
7. Ловкое мошенничество. Всеобщая свободолюбивая маленькая газета С.-Петербургу. № 87. 20 апреля. Санкт-Петербург, 1913. С. 2.
8. Мошенничество с билетами 1-го внутреннего займа. Киевлянин. № 69. 10 марта. Киев, 1893. С. 3.
9. Мошенничество с марками. Южная копейка. № 363. 16 декабря. Киев, 1911. С. 2.
10. Мошенничество. Голос Белостока. № 210 (955). четверг, 12 сентября. Белосток, 1913. С. 2.
11. Одесситы Захарович, Драбкин и Грановский...Одесские Новости. № 7186. 22 марта. Одесса, 1907. С. 4.
12. Подделка жел.-дорожных билетов. Вечерняя Газета. № 1249. 16 ноября. Киев, 1916. С. 2.
13. Подделка купонов. Южная Копейка. № 1019. 8 ноября. Киев, 1913. С. 2.
14. Подделка путиловских акций. Волянь. № 155. 5 сентября. Житомир, 1897. С. 1.
15. Подделка сахарных карточек. Маленькие Одесские новости. № 1178. 11 (24) ноября. Одесса, 1916. С. 3.
16. Поддельватели купонов. Киев. Полтавский Вестник. № 3229. 19 сентября. Киев, 1913. С. 3.
17. Сбыт поддельных купонов. Аккерманское слово. № 713. 20 мая. Аккерман, 1914. С. 3.
18. Справа про фальшиві купони. Рада. № 110. субота, 17-го Мая (29 травня). Київ, 1914. С. 3.
19. Фабрика фальшивых купонов. Южная Копейка. № 394. 20 января. Киев, 1912. С. 2.
20. Фабрикация документов для освобождения от воинской повинности. Вечерняя Газета. № 1259. 26 ноября. Киев, 1916. С. 4.
21. Фабрикация поддельных документов. Вечерняя Газета. № 1210. 8 октября. Киев, 1916. С. 3.

22. Фабрикация фальшивых марок. Жизнь Волыни. № 218. 28 августа. Житомир, 1911. С. 4.
23. Фальшивые купоны. Киевская Почта. № 1043. 23 мая. Киев, 1912. С. 2.
24. Фальшивые купоны. Русский Голос. № 109. 13 октября. Киев, 1918. С. 5.
25. Фальшивые купоны. Южная копейка. № 201. 29 июня. Киев, 1911. С. 3.
26. Фальшивые марки. Южная Молва. № 505 (189). 5 сентября. Бердичев, 1913. С. 3.

Література

27. Kotsur V., Boiko-Gagarin A. Napoleon russian forged assignments in Naddniprianshchyna (over Dnipro land). East European historical bulletin. Issue 11. Drohobych, 2019. P. 66–77
28. Безпалько В.В. Вексельні зобов'язання в грошовому обороті Волині другої половини XVI ст. Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки: Тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції, 22–23 червня 2016 р. Кіровоград-Київ-Переяслав-Хмельницький, 2016. С. 58–61.
29. Бойко-Гагарин А.С. Половина матрицы фальшивомонетчика для подделки рубля Николая II Романова. Банкаўскі веснік. № 12 [653]. Мінск, Снежань 2017. С. 57–58.
30. Бойко-Гагарин А.С. Фальсификация монет и банкнот в Польше до 1917 года по материалам украинской газетной периодики. *Studia I Materialy «Forum Numizmatyczne, Pieniadz I Mennice»*. № 1. Bialystok, 2016. S. 103-109.
31. Бойко-Гагарин А.С. Професійна приналежність фальшивомонетників в сер. XIX – поч. XX ст. Часопис української історії. Вип. 41. Київ, 2020. С. 69–77. DOI: 94.10347/2522-4111.2020.41.1.9
32. Орлик В.М. Державні фінанси Російської імперії першої половини XIX ст.: стан та основні тенденції. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Вип. 30. Ізмаїл, 2011. С. 96–108.

33. Орлик В.М. До питання методології досліджень проблем економічної історії Російської імперії. Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: Зб. наук. пр. 2011. Вип. 18. Київ, 2011. С. 59–64.

34. Орлик В.М. Дожовтнева фінансово-правова література як джерело до вивчення проблем фінансової політики уряду Російської імперії кінця XVIII початку XX ст. Історія науки і біографістика. 2010. № 2. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/INB/2010-2/10_orlyk.pdf

35. Орлик В.М. Єгор Канкрін і фіскальна політика Російської імперії в Правобережній Україні в другій чверті XIX ст. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. 2006. № 13. С. 97–110.

36. Орлик В.М. Проблеми історії податкової політики Російської імперії в українському селі кінця XVIII – початку XX ст. в “аграрній” історіографії. Історія України. Маловідомі імена, події, факти. (Збірник статей). Випуск 27. К.: Інститут історії НАН України, 2004. С. 224–239.

37. Орлик В.М. Фонди міністерства фінансів у Російському державному історичному архіві. Студії з документознавства, архівознавства та спеціальних галузей історичної науки. Вип. 1. Кіровоград: КНТУ, 2011. С. 98–110.

38. Орлик С.В. & Бойко-Гагарін А. С. Фальшивомонетництво в Україні в роки Першої світової війни. Український нумізматичний щорічник. № 1. Київ, 2017. С. 143–164.

39. Рябченко П. Вексель. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірка наукових праць пам’яті відомого вченого-історика доктора історичних наук Михайла Брайчевського. Число 10. Частина 1. Київ, 2003. С. 282.

REFERENCES

1. Bezpalko, V. V. (2016) *Vekselni zoboviazannia v hroshovomu oboroti Volyni druhoi polovyny XVI st.* [Bills in the monetary circulation of Volyn in the second half of the XVI century.]. Abstract

of papers: *Aktualni problemy numizmatyky u systemi spetsialnykh haluzei istorychnoi nauky*. pp. 58-61 [in Ukrainian].

2. Boiko-Haharin, A. S. (2020) *Profesiina prynalezhnist falshyvomonetnykiv v ser. XIX – poch. XX st.* [The professional identity of the money counterfeiters in the middle of the XIX cent. – the beginning of the XX cent.]. *Chasopys ukrainskoi istorii*. (41). 69–77. DOI: 94.10347/2522-4111.2020.41.1.9 [in Ukrainian].

3. Bojko-Gagarin, A. S. (2017) *Fal'sifikacija monet i banknot v Pol'she do 1917 goda po materialam ukrainskoj gazetnoj periodiki* [Falsification of coins and banknotes in Poland until 1917 according to the materials of the Ukrainian newspaper periodicals]. Abstract of papers: *Forum Numizmatyczne, Pieniadz I Mennice* (pp. 103-109). Bialystok [in Russian].

4. Bojko-Gagarin, A. S. (2017) *Polovina matricy fal'shivomonetchika dlja poddelki rublja Nikolaja II Romanova* [Half of the counterfeit matrix for the forgery of the ruble by Nikolai II Romanov]. *Bankaŭski vesnik*, 12 (653), 57-58 [in Russian].

5. Kotsur, V. P. & Boiko-Gagarin, A. S. (2019) *Napoleon russian forged assignations in Naddniprianshchyna (over Dnipro land)*. *East European historical bulletin* (11). 66-77 [in English].

6. Orlyk, S. V. & Boiko-Haharin, A. S. (2017) *Falshyvomonetnytstvo v Ukraini v roky Pershoi svitovoi viiny* [The money counterfeit during the WWI]. *Ukrainskyi numizmatychni shchorichnyk* (1). 143-164 [in Ukrainian].

7. Orlyk, V. (2006). *Yehor Kankrin i fiskalna polityka Rosiiskoi imperii v Pravoberezhnii Ukraini v druhii chverti XIX st.* [Yegor Kankrin and the fiscal policy of the Russian Empire in Right-Bank Ukraine in the second quarter of the nineteenth century]. *Spetsialni istorychni dystsypliny:pytannia teorii ta metodyky* [Special Historical Disciplines: Theory and Methodology]. 13. Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t istorii Ukrainy. 97-110 [in Ukrainian].

8. Orlyk, V. M. (2004) *Problemy istorii podatkovoi polityky Rosiiskoi imperii v ukrainskomu seli kintsia XVIII – pochatku XX st. v "ahraryi" istoriohrafii*. [The problems of the history of the tax policy of the Russian empire in the Ukrainian suburb in the end

of the XVIII – the beginning of the XX cent in the “agricultural” historiography]. *Istoriia Ukrainy. Malovidomi imena, podii, fakty*. [The history of Ukraine. Unknown names, events and facts] (27). 224-239 [in Ukrainian].

9. Orlyk, V. M. (2010). *Dozhovtneva finansovo-pravova literatura yak dzherelo do vyvchennia problem finansovoi polityky uriadu Rosiiskoi imperii kintsia XVIII pochatku XX st.* [The Prerevolutionary financial and legal literature as a source for studying the problems of the financial policy of the government of the Russian Empire in the late 18th early 20th century]. *Istoriia nauky i biohrafistyka* [History of Science and Biografistica] (2) [in Ukrainian].

10. Orlyk, V. M. (2011) *Derzhavni finansy Rosiiskoi imperii pershoi polovyny XIX st.: stan ta osnovni tendentsii*. [The state finances of the Russian Empire in the first half of the XIX cent.: the current state and perspectives]. *Naukovyi visnyk Izmailskoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu*. [The scientific bulletin of the Izmail state university]. (30). 96-108. Izmail [in Ukrainian].

11. Orlyk, V. M. (2011) *Fondy ministerstva finansiv u Rosiiskomu derzhavnomu istorychnomu arkhivi*. [The funds of the Ministry of Finance in the Russian state historical archives]. *Studii z dokumentoznavstva, arkhivoznavstva ta spetsialnykh haluzei istorychnoi nauky*. [The documentological, archival studies and the special branches of the historical science] (1). 98-110 [in Ukrainian].

12. Orlyk, V. M. (2011). *Do pytannia metodolohii doslidzhen problem ekonomichnoi istorii Rosiiskoi imperii* [On the question of the methodology of research on the problems of the economic history of the Russian Empire]. *Problemy istorii Ukrainy XIX pochatku XX st.* [The problems of the History of Ukraine of the 19th and early 20th centuries]. 18. 59-64 [in Ukrainian].

13. Riabchenko, P. (2003) *Veksel*. [The bill]. *Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky* (10). Vol. 1. Kyiv [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Проблема виготовлення фальшивих грошей протягом всієї історії була гострою для будь-якої світової держави. Окрім власне грошей, зловмисників приваблювали і інші матеріальні активи – цінні папери, різного роду документи, що давали можливість незаконно скористатись матеріальними благами, майном чи отримати послуги без грошових затрат. Підrobці підлягали найрізноманітніші документи та цінні папери, що могли полегшити життя чи надати прибуток окремим особам. В карних справах державних історичних архівів збережено свідчення про фальсифікацію векселів, облігацій державної позики, акцій та купонів облігацій, а також поштових марок, незаконне виготовлення яких прирівнювалось до фальшивомонетництва. На території України були зафіксовані випадки фальсифікації: виграшних білетів 1-ого внутрішньої державної позики, купонів облігацій «Позика Свободи», фальшивих акцій «Товариства Путилівських заводів», купонів Московського кредитного товариства, Київського земельного банку. У 1912 році на шпальтах газет по всій Російській імперії повідомлялось про гучну справу фальсифікації купонів 4½ % закладних листів Харківського земельного банку.

Підrobка цінних паперів була не менш популярною, аніж виготовлення фальшивих грошей. Технологічно ступінь складності було навіть децю меншою, а потенційні суми, які можна було отримати по підrobленим вексялям інколи досягали вражаючих розмірів, що задокументовано в джерелах.

Ключові слова: Російська імперія, фальшивомонетництво, цінні папери, архівні матеріали, газетні видання, музейні колекції.

АННОТАЦИЯ

Проблема изготовления фальшивых денег на протяжении всей истории была острой для любого

государства. Кроме собственно денег, злоумышленников привлекали и другие материальные активы – ценные бумаги, различного рода документы, дававшие возможность незаконно воспользоваться материальными благами, имуществом или получить услуги без денежных затрат. Подделке подлежали такие документы и ценные бумаги, которые могли облегчить жизнь или предоставить прибыль отдельным лицам.

В уголовных делах государственных исторических архивов сохранены свидетельства о фальсификации векселей, облигаций государственного займа, акций и купонов облигаций, а также почтовых марок, незаконное изготовление которых приравнивалось к фальшивомонетничеству. На территории Украины зафиксированы случаи фальсификации выигрышных билетов первого внутреннего государственного займа, купонов облигаций «Заем Свободы», фальшивых акций «Общества Путиловских заводов», купонов Московского кредитного общества, Киевского земельного банка. В 1912 году на страницах газет по всей Российской империи сообщалось о громком деле фальсификации купонов 4½% закладных листов Харьковского земельного банка.

Подделка ценных бумаг была не менее популярной, чем изготовление фальшивых денег. Технологическая степень сложности была даже несколько меньше, а потенциальные суммы, которые можно было получить по поддельным векселям, иногда достигали впечатляющих размеров, что задокументировано в источниках.

Ключевые слова: Российская империя, фальшивомонетничество, ценные бумаги, архивные материалы, газетные издания, музейные коллекции.